

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ЯК СТРИЖНЕВА КАТЕГОРІЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Петрук О.М.

Україна, м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти та документи, що визначають загальну спрямованість шкільних мовних курсів у школах України – державний освітній стандарт, типові навчальні програми, критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, декларують компетентнісний підхід до навчання мов й окреслюють основну мету як формування комунікативної компетентності учнів. Очевидно, що категорія комунікативності стала об'єднуючим началом, домінуючою ідеєю, яка впевнено утверджується у сучасній лінгводидактиці. Нині важко назвати фахове наукове видання, освітянський форум чи онлайн-платформу, де б не фігурувало поняття «комунікативність» та похідні від нього. Проте вже досить тривале перебування цієї категорії у полі зору науковців, методистів, учителів не призвело до узгодженості позицій і усталеності понятійного апарату, а швидше спричинило термінологічний різнобій. Вважаємо за доцільне дослідити категорію комунікативності – центрального поняття методики навчання української мови як другої, неспорідненої.

Інтердисциплінарний характер категорії «комунікативність» окреслено у руслі таких наук як комунікативна лінгвістика, психолінгвістика, психологія, культурологія, соціологія, педагогіка та інших. У галузі ж сучасної лінгводидактики, як вітчизняної, так і світової, комунікативність бачиться як та провідна, об'єднуюча ідея, крізь призму якої розглядаються й оцінюються традиційні й нові лінгводидактичні принципи та методи.

У методиці навчання української мови як другої, неспорідненої, комунікативність є стрижневим поняттям. Вона характеризує усі аспекти

навчального процесу, обумовлює зміст і методи навчання, спонукає по-іншому поглянути на окремі традиційні положення методики, зокрема, на роль позамовних компонентів спілкування, українського мовленнєвого середовища, технічних і наочних засобів навчання.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що в лінгводидактиці немає чіткого розмежування між поняттями «комунікативний підхід» та «комунікативний метод». Деякі дослідники презентують їх еквівалентними, рівнозначними. Хоча вони й є близькими, але в цілому поняття «підхід» вважаємо ширшим і погоджуємося з думкою вчених, які визначають його як «загальну вихідну концептуальну позицію, яка є вирішальною у розгляді і визначенні інших підпорядкованих концептуальних положень» [1, с. 38]. Змішування термінів, на нашу думку, спричинене тим, що в галузі навчання іноземних мов, звідки бере початок комунікативна методика, термін «метод» використовується у двох значеннях: у вузькому – як один зі способів навчання, в широкому – напрям навчання, методична система [2, с. 33]. Як синонім до поняття «підхід» використовується також «напрямок», «стратегія навчання». Відповідно до цього є підстави стверджувати, що поняття «комунікативний підхід» та «комунікативний метод» не є рівнозначними, метод є складовою частиною підходу, а система методів є носієм стратегії навчання.

Комунікативний підхід до навчання української мови учнів, які належать до національних меншин, передбачає активне використання мови у навчальному процесі з метою спілкування, письмового і усного обміну знаннями, думками, інформацією, націлює на формування і розвиток умінь з усіх видів мовленнєвої діяльності, опанування ефективних стратегій спілкування у різних видах інтелектуальної і практичної діяльності здобувачів освіти, підвищення інтересу до предмета, усвідомлення ними української мови як засобу міжнаціонального спілкування в умовах поліетнічності.

Таким чином, якщо методика спирається на живе мовлення, на спілкування в усній і писемній формах, ставить за мету підготувати школярів

до вирішення комунікативних завдань на основі опанованого матеріалу, можна говорити про комунікативний підхід, або про комунікативно орієнтоване навчання мови.

Назва методу – комунікативний – підкреслює його специфічну особливість, яка полягає в тому, що процес навчання будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто є моделлю процесу мовленнєвої комунікації. Проте навчання не може повністю збігатися з процесом комунікації, який має місце в реальному житті. Тому йдеться тільки про максимальне зближення цих процесів за такими важливими параметрами: 1) комунікативно вмотивована мовленнєва поведінка вчителя й учнів під час занять; 2) предметність процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій спілкування, які віддзеркалюють інтереси та потреби учнів [3, с. 120].

Комунікативний метод має вагомий арсенал прийомів: створення мовленнєвих ситуацій або вибір їх з плину життя, рольові ігри, створення казкових сюжетів, реклами, словесне малювання, ведення блогів тощо. Крім того, короткі подорожі, екскурсії, розгляд картин, перегляд фільмів, спеціально організовані спостереження, інші способи накопичення інформації, вражень, тобто будь-які види діяльності, що викликають потребу висловитися, розглядаються нами як передумови реалізації комунікативного методу навчання мови [4, с. 114].

Нині у галузі методики навчання української мови як другої, неспорідненої, триває процес нагромадження досвіду вдалого поєднання комунікативного характеру уроків з практичним засвоєнням мовних знань, із урахуванням специфіки рідної мови учнів та опорою на їхній мовленнєвий досвід, розробляється методичний супровід, який дасть змогу вчителям якомога ефективніше реалізовувати ідеї комунікативного підходу на практиці.

Література:

1. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник для студентів вузів / [С.Ю. Ніколаєва, О.Б. Бігич, Н.О. Бражник та ін.; К.І. Онищенко (ред.)]. – Київ : Ленвіт, 1999. – 319 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – 2-е изд. – Москва : Просвещение, 1991. – 223 с.
3. Петрук О.М. Комунікативний підхід до мовленнєвого розвитку учнів – представників національних меншин в умовах компетентнісного навчання української мови / О.М. Петрук // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік. – Київ : Педагогічна думка. – С. 120-121.
4. Петрук О.М. Розвиток мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення граматичного матеріалу на засадах функціонально-комунікативного підходу [Електронний ресурс]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання української мови» / Петрук Оксана Миколаївна. – К., 2006. – 20 с. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/713831/>.